

Іванна Ігорівна ШЕВЧУК,
аспірант Львівського національного університету
імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000,
ivanka1010ua@ukr.net

УДК 340.134 (477)

ОСНОВНІ СПОСОБИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТА ПОДОЛАННЯ ПРАВОТВОРЧИХ ПОМИЛОК У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Аналізуються основні змістовні та формальні правотворчі помилки у законодавстві України. З'ясовується зміст поняття "правотворча помилка", "спосіб попередження правотворчої помилки", "спосіб подолання правотворчої помилки". Виявляються основні способи попередження правотворчих помилок: підготовка професійних нормопроектантів, створення державної програми розвитку законодавства України; проведення належної систематизаційної роботи; створення якісної системи джерел права. Характеризуються способи подолання правотворчих помилок у законодавстві України, які сприяють їх усуненню та подоланню. Пропонується зафіксувати правила створення вітчизняних джерел права, що містили б вимоги як до правотворчого процесу, так і до джерел права, а також способи попередження та подолання правових помилок. Розглядається питання про необхідність закріплення основних змістовних та формальних вимог до вітчизняних джерел права у Законі України "Про нормативно-правові акти", що стане важливим підґрунтям для створення якісної та дієвої системи нормативно-правового регулювання.

Ключові слова: правотворчість, джерела права, законодавство України, правотворча помилка.

Створення належної системи нормативно-правової регламентації в Україні є важливою, насамперед, у контексті забезпечення ефективності правового регулювання. Цьому сприяє інтенсивність вітчизняної правотворчості, підвищення професіоналізму суб'єктів цієї діяльності. Проте існує і низка факторів, які створюють суттєві перешкоди на цьому шляху. До таких перешкод можна віднести і правотворчі помилки, попередження та подолання яких є одним із основних завдань суб'єктів правотворчості.

У вітчизняній та зарубіжній літературі питання юридичної природи та класифікації правотворчих помилок висвітлювалися у працях В. М. Баранова, Ж. О. Дзейко, В. М. Карташова, В. М. Косовича, О. С. Лашкова, О. Б. Лісюткіна, Ю. О. Тіхомірова, І. О. Ющика та інші. Проте донині питання попередження та подолання правотворчих помилок у законодавстві України залишаються малодослідженими.

Метою статті є загальнотеоретична характеристика правотворчих помилок, виявлення їх основних видів у законодавстві України та встановлення основних способів їх попередження та подолання.

У юридичній літературі висловлюються різноманітні міркування щодо класифікації правотворчих помилок. Для прикладу, О. Ф. Скакун пропонує виокремлювати такі види правотворчих помилок, як власне юридичні (прийняття декларативних норм; наявність колізійних норм; відсилання до неіснуючих нормативно-правових актів або неповне закріплення життєвих обставин, що мають істотне значення для застосування норм права; прогалини та інші), логічні (наявність логічних

суперечностей між окремими нормативними розпорядженнями, порушення домірності визначення понять; тавтологія; визначення одного невідомого терміна через інший невідомий та інші) та граматичні (наявність ненормативних словосполучень, громіздких конструкцій та інші) правотворчі помилки [1, с. 516–518].

У той же час В. В. Черніков диференціює нормотворчі помилки на такі види: юридично-ідеологічні (пов'язані з визначенням мети та змісту нормотворчої діяльності), юридично-змістовні (проявляються у вадах внутрішньої єдності правового регулювання в цілому, нормативно-правового акта або конкретної правової норми, а також помилки, пов'язані з неправильним вибором предмета та/чи способу правового регулювання), юридично-технічні (вади стилю та мови нормативно-правового акта чи норм) та юридично-компетенційні (полягають у перевищенні відповідним органом чи особою своїх повноважень у сфері прийняття (видання) нормативно-правових актів чи конкретної правової норми) [2, с. 41–57].

Окрім того, у юридичній літературі правотворчі помилки диференціюють і за такими критеріями: за рівнем складності (за характером наслідків) виділяють елементарні (прості) та системні (багатофакторні) помилки [3, с. 26–41]; за психологічним механізмом формування — умисні та неумисні правотворчі помилки [4, с. 11]; за формами усунення (виправлення) — ті, що можуть бути усунені самим правотворчим органом у процесі його діяльності (такі помилки деякі вчені (наприклад, С. В. Поленіна [5, с. 26]) не вважають правотворчими в прямому розумінні), та помилки, які виявляються після набрання нормативним актом законної сили [6, с. 249–257]; за видом порушених вимог правотворчі помилки поділяють на три класи: юридичні, логічні та граматичні помилки, які, у свою чергу, диференційовані на окремі види [7]; залежно від ознак, що характеризують якість закону, при закріпленні яких допущені помилки: ознаки, які характеризують зміст та ознаки, які стосуються зовнішньої форми [8, с. 304].

Правотворчі помилки також класифікують за галузями законодавства (у конституційному, цивільному, кримінальному та інших галузях), за галузями права (у приватній чи публічній галузях), за ступенем істинності (спірні та безспірні), за зовнішньою формою актів, при створенні яких допускаються помилки (кодексів, законів та ін.), за сферами впливу (в економічній, політичній, соціальній та інших сферах), за складністю пошуку (явні та латентні), за ступенем поширення (поширені та непоширені), за характером наслідків (ті, які нанесли матеріальну шкоду; ті, які нанесли моральну шкоду; ті, які нанесли організаційну шкоду; ті, які спричинили неправильну орієнтацію юридичної практики; ті, які спричинили зростання протиправної активності), за елементом структури правової норми, в якій допущено помилку (помилки у гіпотезі, диспозиції, санкції), за ступенем юридичного врегулювання певної сфери суспільних відносин (помилки, які пов'язані з відсутністю регламентації; недостатньою регламентацією; надмірною регуляцією), за критерієм значущості (ті, що мають нормативне значення, та ті, що такого значення не мають) [9, с. 40–42].

Таким чином, аналіз позицій, висловлених у літературі, свідчить про їх багатоманітність та відсутність критеріїв, які дозволяли б групувати правотворчі помилки відповідно до техніко-технологічних вимог, що ставляться до будь-якого джерела права.

Трактуючи правотворчу помилку як спричинений недотриманням техніко-технологічних вимог правотворчий дефект, що допущений суб'єктом правотворчості, як у самій діяльності, так і джерелах права, водночас слід зазначити, що вони виникають як у правотворчій діяльності, так і її результатах.

У свою чергу, помилки у результатах діяльності слід класифікувати, насамперед, за техніко-технологічними вимогами, що ставляться до відповідних джерел права. За цими вимогами помилки можна класифікувати на змістовні та формальні.

Аналіз чинного законодавства України дозволяє стверджувати про наявність значної кількості як змістовних, так і формальних помилок, які виокремлені на підставі порушень змістовних та формальних вимог, які ставляться до змісту та форми закону.

Отже, серед основних змістовних помилок слід виокремити невідповідність змісту нормативно-правових приписів об'єктивним суспільним відносинам (іншим соціальним

факторам), якими вони обумовлені, невідповідність змісту нормативно-правових приписів законам логіки, структурі норм права, системи права, невідповідність українській мові, чинній системі джерел права, відсутність механізму реалізації приписів та забезпеченості їх виконання.

До основних формальних помилок можна віднести неправильний вибір юридичної форми закону чи іншого джерела права, неправильність структурної організації, невідповідність чинній системі джерел права з формальних підстав.

Така диференціація помилок має не лише пізнавальне значення, а й практичне, адже вчасне їх виявлення, ідентифікація з конкретним видом є важливою основою для встановлення та застосування ефективних способів попередження та подолання законодавчих помилок.

Деякі автори до основних способів попередження правотворчих помилок, як правило, відносять наявність дієвої, якісної системи законодавства; систематизацію нормативно-правових приписів, оперативне прийняття нових та внесення змін до чинних законів, вчасне скасування застарілих джерел права чи окремих нормативно-правових приписів, дотримання правил правотворчої техніки та технології, уніфікацію нормативно-правових приписів, виявлення потенційно можливих видів правотворчих помилок та визначення основних способів їх попередження [10, с. 292–295].

Інші автори до таких способів відносять організаційні та юридико-технічні прийоми правового регулювання: широке обговорення концепції та текстів нормативно-правових актів; дотримання правил юридичної техніки; систематизацію нормативно-правового матеріалу [2, с. 50–55].

У юридичній літературі також зазначається, що важливою в контексті попередження правотворчих помилок є нормографія — прикладна юридична наука, що досліджує правову природу нормотворчої діяльності та юридичної техніки [11].

Отже, під способом попередження правотворчих помилок слід розуміти сукупність прийомів та засобів, що сприяють запобіганню їх виникнення.

До основних способів попередження правотворчих помилок можна віднести підготовку професійних нормо проєктантів, здійснення ефективної діяльності нормо проєктантів, наявність якісної системи джерел права, належну систематизацію нормативно-правових приписів, оперативне оновлення системи джерел права, належне наукове підґрунтя правотворчої діяльності, створення державної програми розвитку законодавства України. У той же час під способом подолання правотворчих помилок слід розуміти сукупність прийомів та засобів, що сприяють їх усуненню та подоланню.

При цьому способи усунення правотворчих помилок спрямовані на ліквідацію (скасування) правотворчої помилки в цілому, а способи подолання — на розв'язання конкретної ситуації.

До основних способів усунення правотворчих помилок у законодавстві України можна віднести скасування помилкових та застарілих нормативно-правових приписів, прийняття нових джерел права (чи нормативно-правових приписів), врахування потенційних правотворчих помилок та визначення способів їх усунення чи переборення, нормативно-правову уніфікацію та гармонізацію, створення системи моніторингового контролю за правотворчістю та її результатами.

До основних способів подолання правотворчих помилок можна віднести тлумачення нормативно-правових приписів та правову уніфікацію, уподібнення нормативно-правових приписів у процесі правозастосування.

Важливими способами попередження правотворчих помилок є закріплення правил створення джерел права у чинному законодавстві, а також визначення міри юридичної відповідальності за порушення техніко-технологічних вимог, що ставляться до джерел права.

Нині у вітчизняній юридичній літературі обговорюється питання про необхідність закріплення основних змістовних та формальних вимог до джерел права, а також основних способів попередження та подолання правотворчих помилок у законодавстві

України. Насамперед, мова йде про необхідність їх формалізації у Законі України “Про нормативно-правові акти України”¹.

Зокрема мова йде про основні вимоги, що ставляться до змісту закону, до яких можна віднести:

1) встановлення відповідності соціальних факторів та нормативно-правового змісту (встановлення соціальних факторів, що зумовлюють потребу у правовому регулюванні; виявлення соціальних інтересів, встановлення механізму їх узгодження; обґрунтування їх у межах предмета правового регулювання);

2) встановлення відповідності змісту нормативно-правових приписів логічній основі (відповідність логічним законам, прийомам і засадам; відповідність змісту нормативно-правового припису логічній структурі норми права; відповідність нормативній основі, тобто системі права);

3) встановлення відповідності сучасній діловій українській мові, техніці юридичного письма;

4) встановлення відповідності змісту нормативно-правових приписів чинній системі джерел права України;

5) визначення механізму реалізації приписів та забезпеченості їх виконання.

Окрім цього, слід формалізувати й основні вимоги, що ставляться до форми закону, зокрема:

1) правильність вибору юридичної форми виразу;

2) правильність структурної організації (послідовна диференціація нормативного матеріалу на частини, глави, розділи, статті чи інші структурні одиниці; внутрішня узгодженість у їх межах та ін.);

3) відповідність чинній системі джерел права.

У законодавстві слід закріпити і конкретизовані вимоги до якості джерел права, відповідності їх міжнародним стандартам, до правової культури правотворців та нормопроектантів, систематизації нормативно-правових приписів, досконалості механізму реалізації приписів.

Враховуючи ці та інші теоретичні напрацювання у законодавстві України, слід було б зафіксувати правила створення вітчизняних джерел права, що містили б вимоги (як змістовні, так і формальні) як до правотворчого процесу, так і до джерел права, а також способи попередження та подолання правових помилок. Насамперед, мова йде про Закон України “Про нормативно-правові акти України”. Поряд з цим ці та інші питання попередження та подолання правотворчих помилок потребують подальшої наукової уваги.

Список використаних джерел

1. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права [Текст] : підручн. / О. Ф. Скакун ; пер. з рос. — Х. : Консум, 2001. — 656 с.
2. Черников, В. В. Нормотворческие ошибки: виды, предупреждение и выявление (из опыта МВД России) [Текст] / В. В. Черников // Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах : материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 года) / под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. — М. : Проспект, 2009. — С. 41–57.
3. Малько, А. В. Правотворческая политика как средство предупреждения и устранения ошибок в законодательстве [Текст] / А. В. Малько // Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах : материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 года) / под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. — М. : Проспект, 2009. — С. 26–41.
4. Лашков, А. С. Правотворческие ошибки. Проблемы теории и практики [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 “Теория и история

¹ Проект такого Закону зареєстровано у Верховній Раді України за № 7409 від 1 грудня 2010 р., який з 6 листопада 2012 р. очікує на друге читання, і вручено таблицю поправок–2 [11]. Однак у його тексті ці положення відсутні.

- права и государства; история учений о праве и государстве” / А. С. Лашков. — СПб., 1999. — 24 с.
5. Поленина, С. В. Законотворчество в Российской Федерации [Текст] / С. В. Поленина. — М. : Институт государства и права РАН, 1996. — 145 с.
 6. Морозова, Л. А. Процессуальные средства устранения правотворческих ошибок [Текст] / Л. А. Морозова // Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах : материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 года) / под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. — М. : Проспект, 2009. — С. 249–257.
 7. Лукашева, А. В. Законотворческие ошибки / А. В. Лукашева // Гражданин и право. — 2000. — № 3 [Электронный ресурс] Юр-lib. — URL : http://www.jursites.ru/lukasheva_zakonotvorcheskie_o.html.
 8. Дзейко, Ж. О. Законотворча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження [Текст] : монограф. / Ж. О. Дзейко. — К. : Київський університет, 2007. — 360 с.
 9. Шевчук, І. І. Основні види правотворчих помилок: деякі теоретичні аспекти [Текст] / І. І. Шевчук // Актуальні проблеми юридическої науки и правоприменительной практики : материалы Международной научно-практической конференции (26–27 сентября 2013 г., Харьков, Украина). — Х. : ИФИ, 2013. — С. 40–42.
 10. Луць, Л. А. Загальна теорія держави та права [Текст] : навч.-метод. посіб. [за кредитно-модульною системою] / Л. А. Луць. — К. : Атіка, 2008. — 412 с.
 11. Нормографія: теорія и методологія нормотворчества [Текст] : учебн.-метод. пособ. / под ред. Ю. Г. Арзамасова. — М. : Академический проект; Трикста, 2007. — 560 с.
 12. Про нормативно-правові : проект Закону України від 01.12.2010, зареєстр. за № 7409 [Електронний ресурс] Верховна Рада України. — http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123.

*Рекомендовано до друку кафедрою теорії та філософії права
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 10 від 10 березня 2014 року)*

Надійшла до редакції 26.05.2014

Шевчук І. І. Основные способы предупреждения и преодоления правотворческих ошибок в законодательстве Украины

Анализируются основные содержательные и формальные правотворческие ошибки в законодательстве Украины. Выясняется содержание понятия “правотворческая ошибка”, “способ предупреждения правотворческой ошибки”, “способ преодоления правотворческой ошибки”. Выявляются основные способы предупреждения правотворческих ошибок: подготовка профессиональных нормпроектантов, создание государственной программы развития законодательства Украины; проведения надлежащей систематизационной работы; создание качественной системы источников права. Характеризуются способы преодоления правотворческих ошибок в законодательстве Украины, которые способствуют их устранению и преодолению. Предлагается зафиксировать правила создания отечественных источников права, которые содержали бы требования как к правотворческому процессу, так и к источникам права, а также способы предупреждения и преодоления правотворческих ошибок. Рассматривается вопрос о необходимости закрепления основных содержательных и формальных требований к отечественным источникам права в Законе Украины “О нормативно-правовых актах”, что станет важной основой для создания качественной и действенной системы нормативно-правового регулирования.

Ключевые слова: правотворчество, источники права, законодательство Украины, правотворческая ошибка.

Shevchuk, I. I. The Main Ways to Prevent and Overcome the Law-Making Mistakes in the Legislation of Ukraine

This article deals with the main substantive and formal law-making mistakes in the legislation of Ukraine. The concept contents “law-making mistake”, “way to prevent law-making mistakes”, “way of overcoming the law making mistakes” are brought to light. The main ways to prevent law-making mistakes like: training of norm-creating professionals, the creation of the State Programme on legislation of Ukraine; conduct proper systematization; creation of high-quality sources of law are defined. The ways of dealing with law-making mistakes in the legislation of Ukraine, which mitigates and overcome are characterized. The question of the need to consolidate the major substantive and formal requirements for domestic sources of law in the Law of Ukraine is dealt “On Legal Acts”, which will be an important basis for a high-quality and efficient legal regulation.

Keywords: law-making, sources of law, legislation of Ukraine, law-making mistake.

